

תורה שבע"פ ובירורי הלכה

הרב יהודה זולדן

"כ' אמה לא שלטא ביה עינא"

בשלוש מצוות, אחת מהתורה ושתיים מדרבנן, מצינו מגבלות גובה באשר להנחת חפץ המצווה - סכך הסוכה, קורה למבוי, ומנורת החנוכה. במצווה שמחתורה, באשר לגובה הסוכה, אחד הנימוקים לסיבת המגבלה היא: "מעל כי אמה, לא שלטא ביה עינא". בעירוב, בקורה למבוי העניין מוסבר באופן חיובי, מדוע הקורה היא עד כי אמה: "משום היכרא". המפרשים פירשו באופן דומה את האמור בעירוב, ואת המגבלה בהעמדת מנורת חנוכה "לא שלטא ביה עינא". מה משמעות נימוק זה? האמנם אין אדם מסוגל לראות לגובה של כי אמה?

א. סוכה

במשנה בסוכה ב, ע"א נאמר:

"סוכה שהיא גבוהה לפעלה פעשרים אפה - פסולה.

ורבי יהודה פכשיר".

על אורכה ורוחבה של הסוכה כותב הרמב"ם הלי סוכה ד', א; ע"פ הגמ'

בסוכה ג, ע"א-ע"ב:

"שיעור הסוכה גובהה אין פחות מעשרה טפחים, ולא יתר על עשרים אמה. ורחבה אין פחות משבעה טפחים על שבעה טפחים, ויש לו להוסיף ברחבה אפילו כמה מילין. היתה פחותה מעשרה או משבעה על שבעה או גבוהה מעשרים אמה כל שהוא הרי זו פסולה".

יש מידות מינימום לאורך רוחב וגובה, ולפי חכמים יש גם מידות מקסימום לגובה, אך אין מידות מקסימום לאורך ורוחב הסוכה. מה טעמם של חכמים? הגמרא בסוכה ב, ע"א-ע"ב, מציינת הסברים שונים לדבריהם, ורובם אינם קשורים לראיית העין של היושב בסוכה, למעט דברי רבה:

"אפר רבה: דאפר קרא: "לפען ידעו דווחתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל" (ויקרא כ"ג, עג). עד עשרים אפה - אדם יודע שהוא דר בסוכה, לפעלה פעשרים אפה - אין אדם יודע שדר בסוכה, בשום דלא שלטא בה עינא".

נדרשת ידיעה - תחושה של היושב בסוכה שהוא אכן יושב בה. לא ניתן לחוש כך כשגובה הסוכה היא למעלה מכי אמה, משום: "דלא שלטא ביה עינא - שאינו רואה את הסכך, וסוכה היינו סכך, כשמה" (רש"י שם). למה מתכוין רש"י בהסברו "שאינו רואה את הסכך", וכי אדם איננו רואה למרחק של כי אמה? בהמשך הגמי בסוכה ב, ע"ב, מתאימה הגמי את דברי רבה, עם דברי ר' יאשיה:

"כפאן אזלא הא דאפר רבי יאשיה אפר רב: פחלוקת בשאין דפנות פגיעות לסכך, אבל דפנות פגיעות לסכך - אפילו לפעלה פעשרים אפה כשרה. כפאן - כרבה, דאפר: פשום דלא שלטא בה עינא, וכין דדפנות פגיעות לסכך - פשלט שלטא בה עינא."

לפי ר' יאשיה, אם יש רצף שניתן לראותו מגובה האדם עד היכן שמגיע הסכך, גובה הסוכה יכול להיות גם מעל כי אמה. רק אם יש חלל בין הסכך לרצפה, צריך להיות עד כי אמה. מה הטעם בדבר?

הריטבי"א בסוכה ב, ע"ב מסביר:

"כיון שהוא מוקף שתי מחיצות כהלכתן דעריבן ושלישית טפח ודפנות מגיעות לסכך ורואה עצמו מכוסה ועומד תחת קירוי אי אפשר שלא ישיב אל לבו לדעת שהוא יושב תחת סכך, וכן פי מורי רבינו נר"ו¹.

ומרחיב הרב מנחם המאירי, סוכה ב, ע"ב:

"וענין טעם זה הוא שצריך לדעתו שתהא בסוכה עשויה בענין שיהא אדם מצוי לזכור ולהרגיש שתחת סכך הוא עומד, והוא סובב שסתם סוכה אין הדפנות מגיעות לסכך, שהרי די לנו במחיצות עשרה מן הקרקע ומכשירין אותם מטעם גוד אסיק, וא"כ עד עשרים אמה אדם מרגיש בסכך של מעלה הימנו, שאעפ"י שיש אויר הרבה מפסיק בין הדפנות והסכך, עד שאותו אויר היה ראוי לגרום לו שישכח ענין הסכך ושיהא הענין דומה לו כאילו הוא עומד בחצר שאורה רב.

מ"מ הואיל ואין הסכך גבוה, אי אפשר לאדם בלא נשיאות עפעף מעט, והרי רואה קצות הסכך לשעתו ומרגיש. אבל כל שגובהה מעשרים אמה ואויר הרבה מפסיק בין דפנות לסכך, אין הסכך נראה לו, אלא אם כן משליך ראשו לאחוריו לישא עיניו למעלה, ואין אדם מצוי בכך. ולמדת לדעת זה, שאם היו הדפנות מגיעות לסכך אף מעלה מעשרים כשרה לשתי סיבות: אחת, שמתוך שאין שם אויר מפסיק נותן לב על צילו שלא מחמת דפנות לבד הוא בא אלא אף מחמת סכך. ועוד, שאדם עשוי ליתן עיניו במה שלפניו,

1. וכן בקצרה ברשב"א עירובין ג, ע"א.

וכשהוא נותן עיניו בכותל אינו מפסיק בהבטתו עד שיראה את כולה, וכשמביט בראש הדופן המחובר לסכך הרי קצה הסכך הסמוך לדופן נראה עימו וישיבתו שתחת הסכך ניכרת לו¹.

לפי המאירי, בחלל שהוא למעלה מכי אמה, אין ליושב תחושה שהוא אכן יושב בסוכה. אך כשהסכך צמוד לדפנות, יש תחושה. לא מדובר על יכולת פיזית לראות אלא על תודעה, הרגשה ותחושה של היושב בסוכה². נרצה להסביר שזו גם הייתה כוונת רש"י שכתב: "דלא שלטא ביה עינא - שאינו רואה את הסכך". וכי לא ניתן לראות למרחק של כ' אמה? אלא שמעל כ' אמה, העין לא רואה, כי זה לא מושך אותה לראות, וא"כ האדם ירצה ויתכוון לראות³.

הרב יהונתן מלוניל על מסכת סוכה ב, ע"ב (עמ' 186) מפרש אחרת: "אמר רבה, אמר קרא למען ידעו. ומיירי שאין דפנות מגיעות לסכך, ... וכיון שאוויר יש בין הדפנות והסכך, האויר מזיק לעיניים, ולא מיבעיא כשאין בה אלא שיעור סוכה קטנה, שאין העין שולט בה מפני האויר המפסיק בין הדפנות והסיכוך"⁴.

לפי ר"י מלוניל: רק אם יש רצף ניתן אפשרות לראות. כי אם יש חלל זה מפריע לראיה. אין מדובר כאן על יכולת פיזית לראות, אלא על תנאים נלווים ונוספים המאפשרים לראות. הנצי"ב ("מרומי שדה", על מסכת סוכה ב, ע"ב ד"ה אמר רבה), מסביר שר' יהודה הסובר שתמיד מעל כ' אמה הסוכה כשרה, יסבור שגם מעל כ' אמה יש תחושה, וחלל בדפנות הסוכה אינו מפריע. קשה לקבל שחכמים ור' יהודה נחלקים במציאות, ועל כן נראה להסביר שלפי ר' יהודה התחושה-הדעת או הרצף בדפנות איננו חלק מהותי ממבנה הסוכה, אלא הם קשורים למצבו של היושב בה, ולכן גם למעלה מכי אמה הסוכה כשרה.

2. התוסי' בסוכה ט, ע"ב מביא את דברי ר"ת הסובר שסכך הנמצא למעלה מכי אמה אינו סכך פסול, "מאחר שאין הפסול אלא מחמת גובה שקשה לו". הרב צבי שטר, "בדין נר חנוכה למעלה מכ"ף", בעקבי הצאן, עמ' קכו-קכח (ושם בעמ' קכה בהערה), לומד מכאן שהחסרון בסכך למעלה מכי אמה הוא בכשרות הגברא ולא בחפצא.

3. הרב עמרם ב"ר יצחק יעקב בלוס, שו"ת "בית שערים" חלק או"ח סימן שלו, העיר: "מהא דאמר רבה בריש סוכה דסוכה גבוה למעלה מכי פסולה מדכתיב למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי וכו' עד כי אמה אדם יודע שהוא דר בסוכה למעלה מכי אמה אין אדם יודע שדר בסוכה משום דלא שלטא בה עינא. ופירש"י שאינו רואה את הסכך וכו' וקשיא, אדם גדול כענקים ליתכשר גם גבוה מכי נאדם ננס ליפסל גם למטה מכי. ונראה שבחידושי ריטב"א שם הרגיש בזה ולכן כתב משום דלא שלטה בה עינא פירש דלא מעייני אינשי למעלה מכי הכונה דלא מעייני במה שהוא למעלה מכי לקרקע אבל לפירש"י קשה כ"ל. אלא על כרחך, דמה שהוא סוכה כשירה לשאר בני אדם כשר גם לננס ופסולה לענק, כיוון שפסולה לרוב בני אדם".

4. ניתן להבין שזו גם כוונת התוסי' בסוכה ב, ע"ב ד"ה וכיוון, ע"פ הסברו של הי"ערוך לנר", הכותב שלפי לפי הריטב"א יש צורך שכל הדפנות של הסוכה יגיעו עד הסכך, כדי שירגיש שהוא בסוכה. ואילו לפי תוסי' אם דרך דופן אחת יוכל לראות את הסכך, זה מספיק.

סיכום ביניים:

למעלה מכי אמה כשיש רצף בדפנות, הסוכה כשרה. הטעם: לפי המאירי: יש ליושב בסוכה תחושה שהוא אכן יושב בסוכה. לפי ר"י מלוניל: יש תנאים המאפשרים לראות בנוחות וללא היזק לעין את הסכך. אמנם הלכה למעשה נפסק שסוכה שהיא למעלה מכי אמה פסולה⁵.

ב. עירוב-קורה

מחלוקת דומה ישנה גם ביחס לקורה של מבוי, במשנה בעירובין ב, ע"א נאמר:

"עבוי שהוא גבוה לפעולה פעששים אפה – יפעט, רבי יהודה אופר: אינו צריך".

בגמ' בעירובין ג, ע"א מסביר רב נחמן בר יצחק את טעמם של חכמים: "פשוט היכרא"⁶. דהיינו יש צורך לדעת שאכן מונחת קורה מעל המבוי. בהמשך הגמ' בעירובין ג, ע"א, נאמר שיש מצב לפיו, אם הקורה מונחת מעל כי אמה, היא תהיה כשרה:

"אפר רבי אילעא אפר רב: ...ואם יש לה אפלתרא – אפילו גבוהה יוזנר פעששים אפה אינו צריך לפעט. פאי אפלתרא? רב חפא בריה דרבנא בר אבונה אפר: קיני. כי אתא רב דיפי אפר. אפרי בפערבא: פסקי דארזא. פאן דאפר פסקי דארזא – כל שכן קיני, פאן דאפר קיני אבל פסקי דארזא לא. ופאן דאפר פסקי דארזא פאי טעפא – פשוט דנפיש פשכיה, וזא סוכה דנפיש פשכיה, וקאפרי רבנן דלא! – אלא: כיון דקא חשיב – אית ליה קלא.

רש"י שם מסביר:

"קיני - כגון קיני עופות, היו בולטין מתחת האולם למעלה (משלשים) מן הפתח. פסקי דארזא - כלונסות של ארז ארוכין תחוכין ככותל, ואידי דנפיש משכיה אורד דידהו חזו לכו אינטי, ואיכא היכרא".

מכאן, שאם יש חיבור בין הקרקע לקורה, או דבר שמונח על הקורה (= אמלתרא) שמושך את העין⁷, ניתן להניח את הקורה גם למעלה מכי אמה. אך אם אין כל היכר ייחודי, קורה מעל כי אמה פסולה. גם בעירוב, נפסק הלכה למעשה שקורה מעל כי אמה פסולה⁸.

5. רמב"ם הלי סוכה ד', א; שו"ע או"ח סימן תרלג סעי' א.

6. בהמשך מסבירה הגמ', שאם רב נחמן בר יצחק סובר כרבה ביחס לסוכה, מדוע נחלקו ר' יהודה וחכמים גם בסוכה וגם בקורת מבוי.

7. הר"י סולובניצ'יק, "רשימות שיעורים" סוכה עמ' יא דן מדוע לא מועיל אמלתרא בסוכה? ומשיב, שקורת עירוב היא להיכרא בעלמא, ולכן היכר מיוחד מספק. בו בזמן שגובה הסוכה הוא לא רק סימן, אלא חלק מהותי משיעור הסוכה.

8. רמב"ם הלי שבת טז, יד; שו"ע או"ח ס"י שסג, סעי' כו.

ג. מנורת חנוכה

בנר חנוכה לא מצינו מחלוקת בין חכמים ורי יהודה בשאלת גובהה המקסימאלי של המנורה. ההתייחסות לגובה המנורה נזכרת אצל אמוראים בדור הרביעי. כך נאמר בגמ' בשבת כא, ע"ב-כב, ע"א:

"אמר רב כהנא, דרש רב נתן בר ענינאי פשיה דרבי תנחומס⁹: נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה – פסולה, כסוכה וכעבוי".

רש"י שם:

"פסולה - דלא שלטא בה עינא למעלה מעשרים אמה, וליכא פרסומי ניסא. כסוכה וכעבוי - דיתגן כהו כהדיא בעירובין ומסכת סוכה דפסולי¹⁰".

דברי רב כהנא, מובאים גם בגמ' בבא קמא סב, ע"ב, ושם גם כתב רש"י: "למעלה מעשרים אמה - לא חזו לה אינאי, ולא מפרסס ניסא ואן לפרסומי ניסא בעינן".

ראשונים נוספים מחילים את הפרשנות שנאמרה ביחס לגובהה המקסימאלי של הסוכה: "דלא שלטא ביה עינאי", גם ביחס לגובה הנחת מנורת חנוכה. בגמ' עצמה אין דיון כמו בסוכה ובעירוב מה טעם הפסול, וכן אין מי שמציע, אפשרות להניח את המנורה בכל זאת מעל כי אמה, כפי שמצינו ביחס לעירוב וסוכה¹¹. אך עם זאת, בראשונים נמצא כזה. הטור אורח חיים סימן תרעא כותב: "אם הניחה למעלה מכי אמה אפילו בדיעבד לא יצא, דלא שלטא ביה עינא וליכא פירסומי ניסא. וכתב הי"ר יואל הלוי דוקא כשמניחה בתוך, אבל כשמניחה בבית אפילו למעלה מעשרים אמה כשירה, כדאמרינן גבי סוכה אם דפנות מגיעות לסכך אפילו למעלה מכי אמה כשירה דשלטא ביה עינא. ונראה לי שאין הנידון דומה לראייה. דהתם בעינן שתשלוט עינו בגג, וכיון שמחיצות מגיעות לגג על ידם ישלוט עינו בגג. אבל הכא שצריך שישלוט עינו בנרות, כיון שהוא למעלה מכי דלא שלטא ביה עינא, מאי נפקא מינה בגג שהוא עדיין למעלה ממנו, בשבילו לא שלטא ביה עינא טפיי".

9. ר' נתן בר מניומי הוא אמורא בבלי בדור הרביעי, ורי תנחום הוא אמורא ארץ ישראלי בדור הרביעי. היו כמה שנקראו רב כהנא, וכנראה הוא רב כהנא שהיה בדור הרביעי או זה שהיה בדור החמישי.

10. גם הר"ן בשבת כב, ע"א מסביר שהשוואה בין גובה נר חנוכה, גובה קורת מבוי וגובה הסוכה, הוא רק מבחינה דינית - מעל כי אמה פסול, אם כי יתכן שהנימוקים לפסול שונים.

11. אדרבה, בסוגיה בבא קמא סב, ע"ב, דנה הגמ' אם ר' יהודה הסובר שאם הזיק בנר חנוכה, בעל הבית פטור, טוען גם כן שיש להניח את מנורת חנוכה בתוך יי טפחים.

מאחר וההלכה של גובה העמדת מנורת חנוכה נלמדה מסוכה, מחיל רבינו יואל הלכה נוספת מסוכה לנר חנוכה. אם יש רצף, כמו כשמניחה בתוך בית, אזי ניתן להניח את המנורה גם למעלה ממי אמה. הטור טוען שאין להשוות, מאחר ובסוכה הרצף בדופן מוליך לגג - לסכך אותו יש לראות, ואילו במנורת חנוכה יש לראות נרות, לא גג, ולכן לא מועיל.

הרב יוסף קארו, ב”בית יוסף” אורח חיים סימן תרעא, מפרש את דברי רי יואל:

”מצאתי כתוב בשם מהר”ר יצחק אבוהב ז”ל: נראה לי שסברת רבינו יואל שכשיש כאן אויר, האויר הוא מזיק לעינים ואין האדם יכול להביט למעלה כל מה שירצה. ולזה הביא ראיה מסוכה שאם הדפנות מגיעות לסכך אפילו למעלה מעשרים כשרה ושלטא בה עינא. ובזה נראה שאין מקום לקושיית המחבר”.

לפי הר”י אבוהב, הרצף מאפשר להסתכל עד כי אמה, ולכן סובר רי יואל שכך צריך להיות גם בנר חנוכה¹². הבי”ח שם מצדיק את הטור, ולא מקבל את דברי הר”י אבוהב. לפיו, בסוכה הסכך גדול לכן רואים אם יש רצף, ואילו נר חנוכה ומבוי זה דק. מחלוקת רי יואל והטור ע”פ הסבריהם של הבי”ח והבי”ח, היא בעצם מחלוקת הראשונים שהבאנו לעיל, מה משמעות רצף הדפנות עד לסכך. האם זה מאפשר לראות את הגג, מאחר ויש תחושה שיושבים תחת סכך, או שרצף הוא מתן אפשרות מעשית לעקוב אחרי הדפנות עד הסכך.

הדיון ביניהם הוא עד כמה ניתן להחיל את אותה התייחסות גם כאן. לסובר שהרצף בדופן מתן מאפשר לעקוב ולראות את הסכך, כך גם יהיה באשר לרצף שבקיר הבית עד למנורה. אך אם מטרת הרצף הוא באמת לראות את הגג ולהרגיש קשורים אליו, זה לא יכול להיאמר ביחס למנורת חנוכה, מאחר שהיא קטנה, ואיננה ניכרת¹³. ובכל זאת יש מי שחושש לדברי רי יואל. כך כתב הראי”ה קוק, מצות ראיה ס”י תרעא:

”בתוך הבית, אם למעלה ממי אמה מעיר, ומסתמא בני ביתו יודעים שהדליק ואיה הדליק, וזה החוש מעיד שע”י הצצה בנר נראה גם מרחוק, והכל לפי הנר. אי”כ שלטא ביה עינא בפרסומי ניסא שלנו

12. ראה עוד: ”בית הלוי” על התורה, חנוכה, עמ’ 58.

13. גם הטי”ז אורח חיים סימן תרעא, ס”ק ה, מנמק את דברי הטור, בדומה לבי”ח, אך מוסיף עוד: ”ותנו נלעי”ד דלא מסתבר כאן להכשיר בנר ע”י הדפנות כי עיקר מצות הנר חנוכה היא בצאת הכוכבים כמ”ש המרדכי וכל שהוא גבוה למעלה ממי אמה אין העין הולך שם דרך הדפנות כי גם הדפנות עצמן אינם נראים בלילה ואור הנר מלמעלה אין שולט שם כנ”ל נכון”. על כך כבר השיב בשו”ת ”פנים מאירות” חלק א סימן מז שלפי זה בלילה, במקום בו יהיה חושך בסוכה, היא תהיה פסולה מאחר ולא רואים את הסכך?

שאינו כי אם לבני ביתו. עייכ צייע לענייד אם הדליק למעלה מכי בבית, ראוי לענייד שלא ידליק עוד בברכה, דיש פנים הנראות לפי הרי"י הלוי ז"ל, ובפרט כשתקרת הבית אינו רחוק בהרבה מהנרי". לפיו, לא ניתן להתעלם מכך שאם הדליק מעל כי אמה בתוך הבית, בני הבית מודעים לכך, והם אף מרגישים בזאת. יש מכנה המשותף בין סוכה, נר חנוכה ומבוי, לסוברים שניתן להניח גם מעל כי אמה הוא משותף. הדיון הוא לא בשאלה, האם אפשר או אי אפשר לראות למרחק שהוא מעל כי אמה לגובה. ברור שאדם בעל ראייה טובה מסוגל לראות לגובה למרחק של למעלה מכי אמה. הדיון הוא בתחושות פסיכולוגיות ליושב בתוך חלל של כי אמה, או אם יש מה שימשוך את העין לעצם - נר חנוכה, או קורה, הנמצאים מעל כי אמה. כל אלה הם ביטויים שונים למידת הקשר שיש בין האדם לעצמים הללו. העיקרון שחכמים (ביחס למבוי וסוכה), ורב תנחום (ביחס לנר חנוכה), מלמדים הוא שמעל כי אמה, יש נתק בין האדם לעצם ששם, ולכן לא מניחים סוכה, נר חנוכה וקורה מעל גובה של כי אמה.

ד. הדלקת מנורת חנוכה בבתים גבוהים ונמוכים מכ' אמה

מבין שלושת המצוות - עירוב, סכך, נר חנוכה, השאלה השכיחה ביותר כיום הוא מיקום המנורה בבית שגובהו מעל כי אמה. על כך כתב הרב שמואל וואזנר (בתוך: "מצות נר איש וביתו", מאת הרב אליהו שלזינגר, ירושלים תשל"ח, עמ' קכח):

"כיום דהאמת הוא דאיכא שכנים מכמה צדדים שיכולים להביט בנר שלהם הוא תוך כי אמה, נוסף למה שכתב פמ"ג ("משבצות זהב" או"ח ס"י תרא ס"ק ז) דגם למעלה מכי אמה איכא היכרא קצת, מלבד היכרא גמור לבני ביתו בפנים. איני רואה סיבה לשנות המנהג מכבר להדליק בכעי האי גוונא על פתח החלון. ובשיעור מרחק של השכנים ממול לא קבלנו דבר. אלא העיקר הוא שאפשר להסתכל עוד בראיה רגילה דוקא למעלה משיעור כי אמה דאין אדם משליך ראשו להביט למעלה מכי, כמו שכתב המאירי ריש סוכה".

הרב שמואל וואזנר, מצביע על העובדה שחז"ל לא קבעו גבולות מקסימום למרחק שבין הרואה מרשות הרבים, לבין המנורה, וכפי שאכן לא מצאנו מגבלת מקסימום באשר לאורך ורוחב הסוכה, ולאורכו ורוחבו של המבוי. כיוון שכך,

אם אכן יש בנינים גבוהים ממול, גם אם הם במרחק רב, ניתן לפיו להניח שם את המנורה.

אמנם יש פוסקים שחולקים על כך, מסיבה אחרת. הרב יוסף שלום אלישיב וכן הרב מרדכי אליהו, טוענים שהעובדה שאנשים גרים בבתים גבוהים ממול איננו מועיל, מאחר ש: "אין זו רשות הרבים אלא יחידים רבים. וכמו שאדם יכניס אנשים רבים לדירתו, לא יהיה זה פרסום הנס לרשות הרבים"¹⁴. מדבריהם ניתן להבין שבבתים הבנויים על צלע הר, בהם יש חלון בקומות גבוהות, והוא מול רשות הרבים שבפסגת הר שממולו, אזי גם הם יסכימו שניתן להדליק בחלון, אף אם המרחק מאותה רה"ר עד אותה קומה גבוהה מעל כי אמה שבבית זה, הוא רב. ז"א הם לא חולקים על העיקרון שטוען הרב וואזנר באשר לאי מיגבלה של חז"ל למרחק מישורי, אלא מציגים טיעון מכיוון אחר, שדירה ממול איננה נחשבת לרשות הרבים אלא ליחידים רבים.

אמנם גם על טיעוניהם של הר"י אלישיב והרב מרדכי אליהו, שבית ממול אינו נחשב כפרסום הנס, מאחר שאין זה רשות הרבים אלא יחידים, יש מקום להעיר. האמנם פרסום הנס לרבים הוא דווקא אם הם נמצאים ברחוב ולא בתוך בית? האם חז"ל התכוונו לרשות הרבים דווקא, ע"פ גדרי חושן משפט או הלכות שבת (ששים רבוא, רוחב 16 אמה), או שכוונתם הייתה לפרסם את הנס בפני אנשים רבים, מתוך הנחה שברשות הרבים אכן מסתובבים אנשים רבים, אך זה לא דין ברחוב בדווקא. לו יצויר, שבביתו של אדם נמצאים אנשים רבים (אכסנאי - בית מלון), ובחשבון כולל רבים יותר יראו את המנורה אם הוא יניחה בפנים, אף על פתח הבית מבפנים. לעומת זאת, אם הוא יניח בפתח הבית מבחוץ, יראו את המנורה פחות אנשים, מפני שאנשים אינם מסתובבים ברחוב (מוזג אויר

14. כך כתב בשמם, הרב משה הררי, "מקראי קודש - חנוכה", עמי כח-כט. הוא מעיד שכך שמע להלכה גם מהרב יהודה צדקה, מהרב שלום משאש, ומהרב יצחק זילברשטיין, שהגר בקומות עליונות מעל כי אמה ידליק בפנים, אך הם לא נימקו דבריהם. כך כתבו גם הרב חיים קנייבסקי (דבריו מובאים שם עמי קמו), והרב יצחק יוסף, "ילקוט יוסף", מועדים עמי קצח. לעומתם, הרב שאול ישראל סבור שבבית מעל כי אמה יש להדליק בחלון בשל הבתים שממול, ושכך נהגו (שם עמי כח). הרב אברהם שפירא (דבריו מובאים שם עמי קמא), כותב שבבית רב קומות יש להדליק בדירה או במרפסת שלו, ולא ליד חדר המדרגות. הרב שריה דבליצקי, (שם עמי קנא), כותב שאם אין לחנוכיה גב, ידליק מעל כי, כי אז יש פרסום גם לבני הבית. לפיו, ניתן לצרף את שיטת רבנו יואל, שאם יש רצף אפשר להדליק מעל כי אמה. הרב מרדכי טנדלר, (שם עמי קנג) כותב שהרב משה פיינשטיין, נהג כהידור מצוה להדליק למעלה מכי אמה, אם יש אנשים בבתים ממול שיכולים לראות את המנורה. וכך הוא נהג כשהיה גר בניו יורק במקום גבוה, ועדיף כך מאשר ליד הפתח, ליד המזוזה.

סוער, גשם, שלג וכד', או סתם מקום שאנשים לא נוהגים להסתובב בהם בשעות אלה). האם לא עדיף שבכל זאת ידליק בפנים?¹⁵ זו בעצם היה בטיסה של תקנת הדלקת מנורה בבית הכנסת. המטרה הייתה לפרסם את הנס בפני הרבים, מאחר שבזמן התקנת התקנה, לא הדליקו בחלון או בפתח הבית בשל סכנה מהגויים. המרכיב של פרסום הנס כלפי רשות הרבים נעלם, והוא הצטמצם רק לחוג משפחה. האם מאחר והכל מכונסים בתוך בית ובמקרה זה בבית כנסת, נטען שאין כאן פרסום הנס לרבים, רק ליחידים?¹⁶

סיכום

הדיון בכל הסוגיה הוא איננו קשור לקצה גבול הראייה של אדם. הדיון בתחושת הקשר והשייכות שבין הרואה, ביחס למה שמולו או מעליו. הדיון הוא פסיכולוגי, ולא אופטי. מרחק מישורי רב שבין המנורה להולך ברשות הרבים, עדיין יוצרות תחושת קשר אצל ההולך ברה"ר עם המנורה, וכן המרחק של הדפנות מהיושב בסוכה, עדיין מחברת אצל היושב בסוכה עם הדפנות. במצבים כאלה המנורה והדפנות הם בגובה העיניים, והוא מרגיש מחובר ומקושר להם. אמנם הרמב"ם כותב שאורך ורוחב הסוכה יכול להיות כמה מיליון, אבל כנראה שגם חז"ל הניחו שבכ"ז אנשים לא יבנו סוכה כזו גדולה. באשר למידת הקשר ותחושת השייכות של אדם עם מה שמעל ראשו, בעניין זה נחלקו חכמים ור' יהודה בעירוב ובסוכה, ובנר חנוכה נחלקו הראשונים עם ר' יואל. חכמים סוברים שעד כי אמה יש לאדם תחושת שייכות, גם אם עליו להגביה לעיתים מעט את ראשו, ולהביט במה שמעליו. אך מעל גובה זה, אבדה תחושת השייכות. אמנם התנא ר' יהודה, ובעקבותיו, רבנו יואל מתקופת הראשונים, סוברים שאם יש רצף מוחשי בין האדם לבין המוצג שמעליו אף בגובה שהוא מעל כי אמה, אזי קיימת אצלו אותה תחושה.

15. בראשונים מצינו שהם אף ויתרו על החובה להדליק בזמן שקיעת החמה, מאחר שבזמן נהגו להדליק בתוך הבית, מחשש סכנה מהגויים. (ראה למשל: שיטת ר"י בתוס' בשבת כא, ע"ב ד"ה דאי, וריטב"א שם; רא"ש שבת ב, ג; "שבולי הלקט" עניין חנוכה סימן קפה; "ספר כלבו" סימן מד; "ספר מצוות קטן" מצוה רפ, ועוד). לכאורה יכלו לתקן להדליק בזמן שקיעת החמה ובנוכחות בני הבית! אלא שמאחר והמרכיב הפרסומי הצטמצם למסגרת בני הבית, מרכיב הזמן היה פחות משמעותי, כי מידת פרסום הנס תהיה שווה בין אם ידליקו בזמן שקיעת החמה או מאוחר יותר.

16. על פרסום הנס במסגרת בית הכנסת, ועל הרקע לכך, ראה בספרי: "מועדי יהודה וישראל", "הדלקת מנורת המקדש ומנורת חנוכה בבית הכנסת", עמ' 217-234.

להלכה נפסק בשלושת הנושאים, שהגובה המקסימלי הוא כי אמה. כאמור לעיל, השאלה השכיחה ביותר מבין השלושה היא באשר להדלקת נר חנוכה מעל כי אמה, ולכן על אף שככל שהמרחק בין אדם למה שמעליו גדול יותר, ואין ספק שאדם ההולך במדרכה של כביש רחוב שרוחבו אף 15-20 מטר (כביש תלת מסלולי דו סטרי, שיש גינה קטנה באמצע), הוא יראה בלי מאמץ גדול אף מנורה המונחת בקומה רביעית וחמישית, אך זהו ע"פ הנפסק להלכה, זהו ניתוק גדול מרשות הרבים, ואין להניח שם את המנורה. כך יהיה גם באשר לאדם שגר כי אמה מתחת לרשות הרבים, כגון בקומות תחתונות של בית, "מתחת לכי אמה ג"כ לא שלטא ביה עינא" בשל תחושת הניתוק.

"לא שלטא ביה עינא" - עין בריאה יכולה לראות פיזית למרחק של כי אמה. אך כשמרחק זה הוא מעל ראשו של האדם, העין לא שולטת במובן זה שלא נוצר קישור וחיבור בין האדם למוצג שמעליו, ועל כן פסלו תז"ל סוכה, קורת עירוב ומנורת חנוכה שמונחים מעל כי אמה.